

✦ JOSÉ GONZÁLEZ MORANDI | Les bosses grogues amb pedres que han arribat de la mina esperant a la planta de tractament per ser moltes fins a ser sorra, l'or s'agafarà al mercuri que hi ha a l'aigua i el separa de la pedra.

Diàspora i misèria a les mines del Sahel

Luca Queirolo Palmas
José González Morandi

Del 7 de febrer al 26 de febrer, un col·lectiu de investigadors socials i artistes del projecte Solroutes (Solidarity and Migrants' routes across Europe at Large - www.solroutes.eu) va viatjar a Mauritània. L'or es va descobrir, immediatament, com un recurs crucial per a moltes persones en ruta. El que segueix és el diari dels nostres encontres amb els miners que l'extrauen.

1. Pròleg, a Nuakchott, en una casa d'estudiants refugiats malians de la comunitat tuareg.

L'Ibbu, a les mines d'or a Mali, feia de portador d'aigua. Avui és un estudiant universitari d'economia a Mauritània. Explica els llocs d'extracció com a llocs

cosmopolites, on es parlen mil llengües, però també travessats per problemes de seguretat de tot tipus. A Mali el grup militar de torn (avui dia, Wagner), taxa cada producte de sortida i d'entrada de la mina, tant el menjar com l'or, a canvi de protecció. Amb ell intentem seguir les cadenes de valor de l'or: «A la mina es ven a 25.000 CFA per gram; a la ciutat de Bamako, a 50.000". Algú, entre els altres estudiants que escolten, ens diu que la patera cap a les Canàries costa 900.000 CFA. El viatge, per tant, val 36 grams d'or, si aquests diners anessin tots al miner. Ara a la universitat estan de vacances i aquest grup d'estudiants tuareg ens diu que aniran a visitar els pares al camp M'Berra, al sud-est de Mauritània, a la frontera amb Mali, on viuen al voltant de 100.000 refugiats malians. Per a Zakaria, el nostre guia i també migrant malià, que demà ens acompanyarà al centre miner de Chami, l'or és familiar, és conscient del seu perill: «Tots al meu poble

treballen en l'or, quan l'agricultura s'atura. És una activitat estacional. Hi ha or a tot arreu, a prop meu, a Mali. Quan plou, trobes l'or al fang. Fins i tot, sota casa meva. Però a la meva família no el volem. Els pous et poden engolir».

2. Què feu amb les nostres paraules?

Som a Chami, a tres hores i mitja per carretera de la capital, Nuakchott. És dia de descans per als miners, estem al conjunt de cases sobre el desert que conforma el seu barri, petites haimas, barraques de llautó i alguna d'obra. Ens fan una pregunta senzilla: «Què feu amb aquestes entrevistes? Nosaltres volem que tothom sàpiga el que hi ha darrere de l'or». La paraula més repetida pels miners, que parlen en bambara, i que podem entendre perquè la diuen en francès, és "patró": un concepte que significa opressió i explotació. «Fem un acord pel 25%, però quan el pou comença a rendir, només ens donen el 20%». El patró, que ha obtingut en concessió de l'Estat un tros de terra on excavar, substraïu tots els costos i després deixa als equips dels treballadors una quota mínima del guany. Tot es basa en acords informals —no hi ha res escrit. Es treballa dia i nit. Els accidents més habituals estan relacionats amb els despreniments i l'electricitat quan fa contacte amb l'aigua. Els patrons són ciutadans mauritans, moros blancs (a Mauritània la procedència ètnica determina en gran mesura el teu origen social) i els treballadors són migrants, sobretot malians, però també sudanesos (experts en el cribatge de l'or), libis, senegalesos, guineans, ivorians...«Ens donen de menjar una llauna de sardines al dia». El Zakaria comenta: «almenys l'esclavista t'assegurava menjar, era millor». Un altre miner: «Hem intentat fer vaga, protestar. Però els patrons ens han enviat contra la policia, que està al seu servei». Hi ha qui voldria escapar cap a les Canàries, altres tornar enrere. Però la veritat és que la majoria està bloquejada aquí i no pot moure's. Ens atrevim a preguntar quant guanyen al mes i la resposta és: «Res, una sardina». La resta depèn de la sort.

3. Vaga! Vaga?

«A Mauritània el racisme i l'opressió són a tot arreu. Ells diuen: primer els ciutadans. I jo, com a estranger, no tinc el dret de revoltar-me. Ho vaig dir als miners: el problema sou vosaltres que no esteu organitzats. El patró és només el segon problema». Zakaria alterna la idea de la

✦ **L'Or:** Xina, Austràlia, Rússia i Canadà van ser, respectivament, els majors productors d'or del món a partir del 2023. La producció mundial d'or va assolir aproximadament les 3.000 tones mètriques aquell any.

✦ **Sahel:** L'or és un dels principals recursos del Sahel. A Mauritània, el 2020, les exportacions d'or van generar 780 milions de dòlars, enfront dels 564 milions de dòlars del mineral de ferro, que ha passat a una segona posició. Font: <https://www.newcentre4s.org/EN/2023/09/18/Sahel-or-recursos-i-amenaces/>

✦ **Chami:** La ciutat es va crear del no res al desert de Mauritània l'any 2012. El 2016 va començar la febre de l'or artesanal i l'obertura dels pous. El 2018 la premsa calcula

uns 50.000 miners artesanals a Mauritània. Per a la zona de Chami les autoritats parlen d'uns 10.000 miners. Font: Gagnol, Magrin, Chevrillon (2019)

✦ **Kinross:** empresa canadenca, va començar a explotar el jaciment de Tasiast, prop de Chami, l'any 2010. Dóna feina a unes 3000 persones i proporciona el 14% dels ingressos en divises procedents de les exportacions per a l'estat maurità. És una de les top 10 empreses mineres d'or del món.

✦ **Mali:** Des del 2012, desenes de milers de malians han fugit a causa de la inestabilitat i la violència al seu país. Es coneix com la diàspora maliana. Es calcula que al voltant de 200.000 malians viuen a Mauritània. <https://casademali.org/mali/diaspora-maliense/>

✦ JOSÉ GONZÁLEZ MORANDI | L'or encara cobert de mercuri a la mà de l'expert treballador sudanès

❖ JOSÉ GONZÁLEZ MORANDI | Els bidons grocs s'omplen al final de la jornada de les pedres que han estat picant sota terra. Si hi ha sort porten or. Les pedres es traspassen als sacs grocs per ser transportades a la planta de tractament a Chami

possibilitat d'una vaga, i d'un suport dels sindicats europeus per iniciar una protesta que tingui força, amb un discurs més resignat: «Nosaltres som migrants, no ciutadans. Només podem anar a protestar davant de la nostra ambaixada per demanar que ens defensin».

4. Maleït sigui l'or!

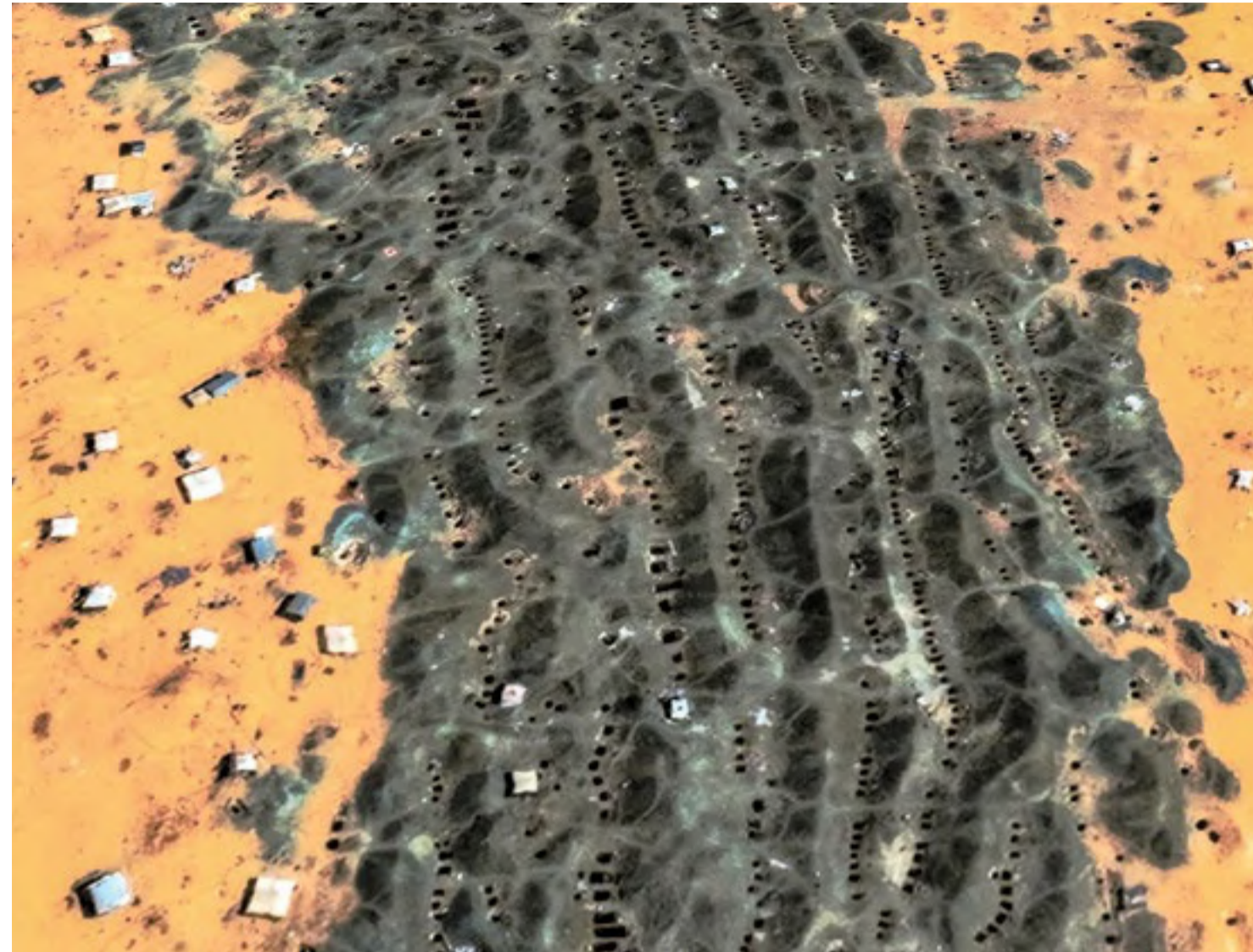
«L'or és diabòlic. Nosaltres no l'hem volgut mai tocar. Cal triar entre l'economia o la vida de les persones. I aquí han triat l'economia. La planta de tractament és al mig de la ciutat. És on arriba el material dels pous, és monstruós. La sorra, l'aire, l'aigua, està tot contaminat». Aquest vell maurità, natiu de la regió, és un funcionari del municipi de Chami. Ens parla de salut i contaminació per part del mercuri i del cianur, que són a tot arreu. Aquests dos productes altament tòxics són indispensables per separar l'or de la pedra. «Què podem fer nosaltres com a municipi? És l'estat qui ha d'intervenir, però no han fet res». Ens explica sobre les malalties neonatals i les deformacions dels fetus, tot i que l'activitat extractiva és recent i només d'aquí uns anys es tindrà una estimació real dels efectes sobre la salut.

5. Reapropiacions!

Abans d'arribar als pous artesanals, a 80 km al nord de Chami, cal passar per davant de Kinross, la cinquena companyia mundial en el camp de l'extracció de l'or. Nombrosos són els controls policials. Els miners artesanals ens han explicat que són totes estacions de control, de cribratge, per evitar que l'or acabi en mans dels obrers. Substraure or als patrons i a l'Estat o reapropiar-se de l'or que ha estat extret és, de fet, la primera forma de resistència: tant en el sector artesanal com en el de la

multinacional. Ambdós llocs estan a pocs quilòmetres de distància l'un de l'altre. Kinross, que parla de si mateixa en termes d'ethical mining, mai va respondre a la nostra sol·licitud de visitar el lloc. Un empleat, informalment, ens va explicar: «Ens protegim amb drons, càmeres, escàner dels furtus continus»; és a dir, de la reapropiació obrera. Després l'or de Kinross volarà sota fortes mesures de seguretat cap a Suïssa o Dubai. És una enclavament miner que dona uns ingressos desconeguts a l'Estat maurità. Mentre deixem enrera el perímetre securitzat de Kinross, un panell molt gran avisa sobre el perill de la presència de cianur. Per sobre, podem veure una llarga columna de fum negre generada per un foc actiu. S'estén per quilòmetres i quilòmetres.

«L'or és diabòlic. Nosaltres no l'hem volgut mai tocar. Cal triar entre l'economia o la vida de les persones. I aquí han triat l'economia»

❖ JOSÉ GONZÁLEZ MORANDI | Vista aèria dels pous artesanals d'or a uns 70 km al nord-est de Chami, en ple desert del Sàhara maurità

Més tard, un responsable de l'empresa ens dirà que hi cremen els contenidors buits de cianur, per evitar que es reutilitzin com a contenidors d'aigua o aliments.

6. L'espai és un formatge emmental

Avançant, apareixen els campaments fets de haimas precàries, els habitatges dels treballadors. I les petites barraques de llautó on es pot comparar roba, aigua i menjar, cigarrets i eines de treball. La sorra és un acumulació d'escombraries: ampolles de plàstic, llaunes de sardines, piles, sabates, guants, cordes. A tot arreu rasclen galledes i cabres. Més lluny, hi ha camells. Hi ha un soroll continu dels generadors que fan funcionar les màquines a les galeries i de les cordes que corren sobre politges fatigades. I després centenars de perforacions circulars, amb un diàmetre d'un metre i mig, al voltant del qual s'acumula la presència viva del treball. L'espai és una mena d'emmental. Els miners són tots negres i organitzats en equips de 6-8 persones. Es treballa en dos torns, un de 9h a 17h i l'altre de 21h a 5h. En un torn, una part de l'equip està a fora i l'altre a dintre de la terra; en l'altre, es canvien els rols. La baixada i la pujada de qualsevol material als pous es fa a braç, a força. A sota, es pica la pedra amb el martell pneumàtic.

7. Us els guardem nosaltres, els migrants

En aquest paisatge lunar, desenes de moros blancs, amb el turbant i la vestimenta tradicional, es mouen per tot arreu. Són els patrons dels pous o els seus capataços. Vigilen l'àrea per controlar que el botí de l'excavació vagi a les seves mans. La mesquita amb un altaveu és la estructura més gran de l'establiment, al voltant del qual es reuneixen. Un patró comenta la recent visita de Pedro Sánchez i Ursula Von der Leyen: «Europa no ha de donar diners als nostres governs, se'ls mengen tots. Han de donar-los aquí, per comprar màquines. Així nosaltres us mantenim blocats els treballadors i no escapen a les Canàries». El que diu és el reflex de dos importants fenòmens: d'una banda, els patrons tenen un problema d'una mà d'obra massa mòbil; per l'altra, la fugida, la migració, és per als obrers una forma de resistència a l'opressió.

8. Nosaltres l'anomenem Israel

Els hem vist aixecar les pedres on pot trobar-se l'or en els omnipresents bidons grocs. Pujar-les a braç, per desenes de metres de profunditat, amb la cara plena de pols i el cos suat. Emergir de les tenebres amb Zakaria, que els incitava cridant, un per un: «Benvingut guerrer!».

Els hem vist seure un instant, per prendre aire, acostumar-se a la llum i després tornar a carregar les pedres amb tots els altres companys. Sota una tenda precària, que és on dormen i descansen els dies que estan a la mina, a hora i mitja de Chami, continuen parlant-nos de les seves condicions al campament: «L'anomenem Israel, per la quantitat de morts que produeix.

Inseguretat i opressió són els temes recurrents, mentre patró i tarifa són les paraules que tornen constantment

És el més perillós, on hi ha més accidents. La setmana passada van morir tres persones». El nom remet a Palestina, a Gaza, així com el subsòl que està marcat per una xarxa de corredors. «Som morts en vida, cada dia baixem a la nostra tomba per després emergir, si Déu vol». Inseguretat i opressió són els temes recurrents, mentre patró i tarifa són les paraules que tornen constantment. «Del que succeeix sota terra, els moros no en saben res. Ells miren i controlen el de dalt. La nostra via de fugida és substraure alguna pedra i portar-la als sudanesos». Entenem que són els migrants sudanesos, al centre de tots els intercanvis: d'una banda, alimenten el mercat negre a través de l'or reapropiat pels treballadors i per ells mateixos, quan fan la neteja final; de l'altra, estan en complicitat amb els patrons per declarar a l'oficina estatal, que té el monopoli de la compra, menys or del que realment es troba. Per als patrons, el mecanisme global de l'explotació és simple: substraure tantes més despeses com sigui possible com costos i baixar la tarifa percentual corresponent al treball. Al final, d'aquesta quota, en restarà ben poc; també perquè els miners no saben quant or hi ha als sacs de pedra que ells extreuen. Un cop fora de les entranyes de la terra, el material excavat ja no és més dels miners, sinó dels patrons. «Per què no feu vaga i imposeu una tarifa única per a tots

els pous?». Responen: «No podem. L'última vegada, fa 5 mesos, ens van deportar i després, amb l'excusa que volíem fer els clandestins a les Canàries, ens van tornar a Mali o ens van posar a la presó».

9. El torrat de l'or

A Chami s'hi troba la planta de torrat de l'or: és el centre del processament i de la contaminació. De fet, la planta de tractament és una ciutat dins la ciutat. Una ciutat-fàbrica on els treballadors viuen a les barraques que els patrons han construït al costat de les màquines. El funcionari que ens acompanya diu: «Sabem quants sacs entren i quants en surten per a les empreses (iemenites, sudaneses, xineses) que fan el segon rentat i quant or ens venen els propietaris de les màquines. Però és impossible dir quant obrers hi ha». «Però, com controleu la producció i obligueu a vendre a l'estat tot l'or que queda d'aquí?», preguntem. «És impossible. Som 35 i recorrem tots els projectes. Però crec que només aconseguim comprar el 20% de tota la producció». Som els únics que portem mascaretes en aquest espai a l'aire lliure, on desenes de «projectes» —així es diuen— cremen i barregen mercuri i cianur per extreure grams d'or de tones de sorra. Com a les mines, aquí també els treballadors viuen al lloc de treball. També aquí el treballador negre i els patrons són moros blancs. També aquí no hi ha cap mesura de seguretat: sense guants, sense sabates, sense mascaretes, sense casc. Els treballadors posen amb naturalitat les mans i els peus dins les basses plenes de mercuri i cianur. Entre les màquines, també hi ha grups de nens que exerceixen la mendicitat. Són refugiats sirians: ells també viuen a les barraques o a prop. La planta de transformació és un camp de treball i un espai de refugi, a més d'un lloc tòxic per a la vida. És d'on surt l'or; el mateix que, per vies diferents, està destinada a unir-se en la circulació global a l'or net, ètic i modern, de Kinross.

10. Epileg, una caixa de resistència

Els miners que ens han lliurat les seves històries tenen una profunda consciència de classe. Volen mostrar el treball que hi ha darrere del mercat i denunciar l'explotació. Se'ns han adreçat sempre com a treballadors, mai com a migrants. Saben també que són una potència: són milers i viuen al llarg de l'artèria principal que transporta tot tipus de mercaderies, cap al sud i cap al nord, entre Tànger i Dakar. Els repetits intents que fins avui han fet per interrompre la cadena de l'explotació han estat tots fallits. Però la idea continua sobrevolant l'imaginari i busquen suports. Com ara una caixa de resistència que pugui sostenir una interrupció prolongada del seu treball.